

MÜASİR KİTABXANA İŞÇİLƏRİNİN ƏSAS VƏZİFƏLƏRİ VƏ ONLARIN PROFESİONAL PEŞƏKARLIĞINA VERİLƏN TƏLƏBLƏR

Aygün Şəhavətova

Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrasının doktorantı

Müasir kitabxana işçilərinin əsas vəzifələri və onların profesional peşəkarlığına verilən tələblər

Xülasə: Məqalədə müasir kitabxana işçilərinin əsas vəzifələri və onların professional peşəkarlığına verilən tələblər haqqında nəzəri sistemləşdirmə aparılır və əsaslandırılmış müddəalar irəli sürülür.

Основные обязанности современных библиотекарах и данные требования к их профессиональному профессионализму

Резюме: В статье приведена теоретическая систематизация основных обязанностей современного библиотечного персонала и требований к его профессионализму, а также приведены обоснованные положения

The main duties of modern librarians and these requirements for their professional professionalism

Summary: The article provides a theoretical systematization of the main duties of modern library staff and requirements for their professionalism, and provides substantiated provisions.

Açar sözlər: kitabxana, mütəxəssis, peşəkarlıq, oxucu, kitabxanaçı, kataloq, jurnal, kitab

Key words: library, specialist, professionalism, reader, librarian, catalog, magazine, book

Ключевые слова: библиотека, специалист, профессионализм, читатель, библиотекарь, каталог, журнал, книга

Müasir mərhələdə son dərəcə mürəkkəbləşmiş olan kitabxana-bibliografya proseslərinin idarə edilməsi kitabxana işçisində geniş ictimai-siyasi görüş dairəsinin formalaşmasını, onların kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaya dair dərin nəzəri və praktiki biliklərlə silahlanmasını tələb edir. Kitabxana işinə aid meydana gəlmiş müasir ənənə və meyillərə, qabaqcıl iş təcrübəsinə hərtərəfli və dərinləndirən yiyələnmək hər bir kitabxana işçisinin borcu və vəzifəsidir.

Professioqramma peşəkar fəaliyyətin məzmununun analizi nəticəsində yaranır və özündə ixtisasın (peşənin) insanda tələp etdiyi ümumi məcmusunu birləşdirir.

Əgər insan özünün fərdi keyfiyyətlərinə əsaslanan ixtisasa sahib olmaq istəyirsə, bu zaman ona peşənin (ixtisasın) psixoloji sferasını dərinləndirən öyrənmə bilikləri lazımdır. İxtisas və peşə seçimi zamanı aşağıda adları çəkilən psixoloji xarakteristikaları özündə birləşdirən fəaliyyət istiqamətləri üzrə ixtisaslaşmaq lazımdır:

1. Düşünmə qabiliyyəti;
2. Fərdi keyfiyyətlər;
3. Ətraf mühitlə əlaqəyə girmək bacarığı.

Hər bir profессиogramma aşağıdakı bölmələrdən ibarətdir:

- İxtisasın təsnifat kartoçkası;
- Peşəkar fəaliyyətin uğurla yerinə yetirilməsi səviyyəsi (qabiliyyət, şəxsi keyfiyyətlər, maraqlar və s.);
- Effektiv peşəkarlıq qabiliyyətinin səviyyəsi;
- İxtisas tarixi;
- Peşəkar biliklərin tətbiqi sahələri;
- İnsanda onun şəxsi keyfiyyətləri ilə uyğunluq təşkil edən müxtəlif peşələr;
- Bu peşəni tədris edən təhsil müəssisələri.

Kitabxanaçı kitabxanada işləyən və oxuculara xidmət göstərən şəxsdir. Bu tərif hamı və hər kəs üçün qəbul edilən anlamdır. Lakin hazırda həyatımızın bütün sferasını əhatə edən elektron hesablama maşınları və kompüter texnologiyası kitabxanaçını yalnız kitab xidməti göstərmək kimi dar fəaliyyət çərçivəsində qoymur. Belə zənn etmək olar ki, kitabxanaçı təhsil aldığı müddət ərzində ixtisas bilikləri ilə yanaşı, yardımçı biliklərə də yiyələnir [4].

Birinci növbədə bunu bilmək və müəyyənləşdirmək lazımdır: bu ixtisas ümumilikdə nəyə lazımdır? Kompüter və internet hazırda bütün dünyaya üzrə sərhədsiz informasiya axtarışı imkanı yaradır. İstəyimizə uyğun olaraq, bu imkanlardan yararlanıb ən qədim salnamələr haqqında məlumat ala bilərik. Amma hamı bu fikirlə razı olmaz ki, ən son model monitordan informasiya oxumaq ən pis vəziyyətdə olan kitabdən məlumat almaqdan yaxşı deyil. Amma bütün kitabları da əldə etmək mümkün deyil. Beləliklə, kitabxana yarandığı gündən bu günə kimi bizə informasiya-axtarış sahəsində hər cür yardım göstərir. Kitabxanaçı isə bu prosesin tez və dəqiq parametrləri üzrə yerinə yetirilməsinə kömək göstərən əsas faktordur. Baş verməkdə olan bu inkişaf onu deməyə imkan verir ki, gələcəkdə bütün bu informasiya axtarışları dövrün ən müasir tələblərinə uyğun kompüterlərlə həyata keçiriləcək. Bütün bu inkişafın önündə insan faktoru dayanır. Sadəcə olaraq kitabxanaçı peşəsinə verilən tələblər daha da təkmilləşəcəkdir. Bir misal ətrafında bu fikri təsdiqləmək mümkündür. Bir kitabı kompüterdən və kitabxanaçıdan sifariş edək. Kompüterlə bu kitab haqqında müzakirə aparmaq mümkün deyil. Amma kitabxanaçı ilə həmin kitab haqqında əhəmiyyətli müzakirə aparmaq mümkündür. Ancaq kitabxanaçının üzərinə düşən iş ənənəvi əməliyyatlarla məhdudlaşmır. Çox vaxt bu peşə muzey işi ilə, diyarşünaslıq işləri ilə bağlı olmuşdur. Məhz buna görə də bu peşəyə olan diqqət və qayğı artırılmış, ilk kitabxanaçı kurslarından ali kitabxanaçılıq təhsilinə qədər dinamik inkişaf yolu keçmişdir.

Xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, respublika miqyaslı iri kitabxanalarda işləyən kitabxanaçıların digər kiçik rayon kitabxanalarında işləyən kitabxanaçılarla bir çox səviyyə fərqi vardır. Təbii ki, Milli Kitabxana müasir kompüter kitabxanası və avadanlığı ilə təchiz olunmuşdur (elektron kataloq, verilənlər bazası və s.). Bu texnikalarla işləyən mütəxəssislərin keyfiyyət göstəriciləri də yüksək olmalıdır.

Rayon və digər kitabxanalarda ən mürəkkəb texniki avadanlıqlar surətçixərma aparatları, çap qurğuları və başqa yüngül texniki avadanlıqlardır ki, bunların öhdəsindən hər bir insan gələ bilər. Amma tələb olunan odur ki, bütün kitabxanalarda kompüterlər, verilənlər bazası, elektron kataloq, elektron poçt ünvanı, məsafədən asılı olmayaraq oxucuya xidmət imkanı olmalıdır. Bütün bu sadalananlar kitabxanaçılıq peşəsinə, onun profессиogrammasına təsir göstərən amillərdir. Kitabxanaçı peşəsi həmçinin sosial amillərlə sıx bağlıdır. Çünki kitabxanaçı cəmiyyətin bütün təbəqələri ilə sıx əlaqədə olur.

Kitabxanaçılıq peşəsinin profессиogramması əsasən 3 istiqamətdə formalaşır:

1. Həyata keçirilən əməliyyatlar;
2. Əmək şəraiti;
3. Psixogramma [11, 21].

Kitabxanaçılıq peşəsinin həyata keçirdiyi əməliyyatlar bir çox amillərlə sıx bağlıdır:

- Oxuculara xidmət, ədəbiyyatın qeydiyyatının aparılması;
- Sərgilərin təşkili, mədəni kütləvi tədbirlərin, müxtəlif mövzular üzrə müzakirələrin təşkili;
- Elektron kataloqların təşkili və xidmət göstərilməsi;
- Elektronlaşdırıcılarda informasiyaların yaradılması və saxlanması təmin etmək və s.

Əmək şəraiti isə kitabxanaçı peşəsinə aşağıdakıları düzgün həyata keçirməyi tələb edir: iş yerinin düzgün təşkili, inventarların düzgün yerləşdirilməsi, kitab xalayıcıların, fondların düzgün qurulması, müxtəlif tədbirlərin keçirilməsi üçün binanın maddi-texniki bazasının düzgün təşkil olunması. Buraya kitabxana zallarının düzgün seçilməsi, binadaxili texniki avadanlıqların daim işlək vəziyyətdə olması, binanın düzgün işıqlandırılması, havalandırılması, istirahət guşəsi, bufetin olması və s. aiddir.

Psixogramma: kitabxanaçının vacib fiziki keyfiyyətləri aşağıdakılardır:

1. Yaxşı yaddaş – ümumi oxu zallarında kataloqlarda sənədlərin necə yerləşdirilməsini yadda saxlamaq;
2. Güclü məntəqə qabiliyyəti – bu qabiliyyət kitabxanaçının çoxlu miqdarda kitabın məzmunu haqqında məlumatlı olmasına imkan yaradır;
3. Görmə qabiliyyətinin yüksək olması;
4. Güclü düşünmə və analiz qabiliyyəti – daxil olan informasiya haqqında tez, düzgün qərar vermək.

Vacib şəxsi keyfiyyətlərə bunlar daxildir:

- Müəyyən bir iş ətrafında qısa müddətdə fikrini cəmləşdirməyi bacarmalıdır;
- Tez yazıb çap etmək bacarığı (müasir texniki avadanlıqlardan istifadə);
- Uzun sürən fiziki və emosional yüklənmələrə dözmək bacarığı;
- Bütün tip oxuculara eyni səviyyədə xidmət etmək bacarığı;
- Estetik gözəllik bacarığı;
- İntellektual səviyyənin yüksək olması;

Beləliklə, belə bir qənaətə gəlmək olar ki, kitabxanaçılıq peşəsinin vacib cəhətlərindən biri kommunikativlik özünüdərə, insanlara və hadisələrə diqqətli olmaq, irimiq yaşlı informasiyalarla işləmək bacarığıdır. Bütün bunlar kitabxanaçıya seçdiyi peşədə düzgün işləmək üçün və cəmiyyətə yararlı olmaq üçün düzgün keyfiyyətdir.

Kitabxanaçı peşəsinin özəlliyi ondan ibarətdir ki, bu peşə özündə keçmiş və gələcəyi birləşdirir. Bu peşə illər, hətta yüz illər boyu qazanılmış təcrübəni əldə rəhbər tutaraq müasir həyatda lazım olan informasiya yeniliklərini həyata keçirir. Bu peşə cəmiyyətin bütün sferalarına və ixtisaslarına düzgün fəaliyyət istiqaməti qurmaqda kömək edir.

Akademik D.S.Lixaçov yazır: "Kitabxanaçı özü alimdir, lakin bu alim bir sahədə deyil, bir neçə sahədə araşdırma aparmağa məhkumdur. Bu alim bütünlükdə özünü başqalarına həsr edir"[3, 114].

Tarixdən yaxşı məlumdur ki, SSRİ-də dövlətin ideoloji dayağı olan Kommunist Partiyasının əsas tələblərindən biri də bütün peşə sahələrində ideoloji məsələlərin önə çəkilməsi idi. Bu ideoloji fikir kitabxanaçılıq sahəsinə də öz təsirini göstərmişdir. Bu təsirdən çıxmaq üçün ideoloji təbliğat ədəbiyyatını aradan qaldırmaq lazımdır.

XX əsrin 50-60-cı illərində SSRİ-də yaradılmış kitabxana-bibliografiya təsnifatının bütün 5 variantında I şöbə ədəbiyyatının marksizm-leninizm ədəbiyyatı olması heç də təsadüfi deyil. Hazırda kitabxanaçı peşəsi bu ideoloji məsələlərdən və fikirlərdən azad olmuşdur. Kitabxanaçı peşəsinin qarşısında yeni problemlər dayanır. Yeni informasiya mənbələrinin tapılması, kitabxana və kitabxana fonduna uzaq olan materialların fonda kompleksləşdirilməsi kimi həlli vacib olan məsələlər kitabxanaçı peşəsinin qarşısında durur.

Müstəqillik əldə etdikdən sonra mədəniyyətimizin ayrılmaz tərkib hissəsi olan kitabxanalar çətin vəziyyətə düşmüşdülər. Bu illəri xarakterizə edərək aşağıdakı faktorlara rast gələrik: Bəzi kitabxanalar bağlanma təhlükəsi ilə üzləşdi, bəzi kitabxanalar isə müasir telekommunikasiya vasitələrindən istifadə etməyə nail oldular.

Kitabxanaçı peşəkardır. Bəs bu gün o, necə fəaliyyət göstərir?

Kitabxanaçılıq təhsili və kitabxanaçılıq peşəsi müəyyən dövrlərdə öz ağır günlərini yaşamışdır. Zaman-zaman bu ixtisasa və bu peşəyə göstərilən "diqqət" bu sahə mütəxəssislərinin qarşısında həlli vacib olan bir məsələni qoymuşdur: "özün-özünə kömək et!"

Həqiqətən də elə bir kitabxanaçı yoxdur ki, onu kitabxananın vəziyyəti, kitabxanaçılıq təhsili və peşəsi narahat etməsin. Müəyyən müddət ərzində kitabxanaçılıq peşəsinin nüfuzu ənənə istiqamətində olmuşdur. Doğrudur, bu peşənin və ixtisasın əhəmiyyəti barədə xeyli yazılar, fundamental əsərlər, elmi məqalələr yazılmışdır. Lakin bu fikirlər heç bir əməli addımlarla yekunlaşmamış, əksinə, kitabxanaçılıq sahəsində olan problemlər daha da dərinləşmişdir. Kitabxana işçiləri düşükləri bu ağır vəziyyəti əmək fəaliyyətinin kəmiyyət və

keyfiyyətinə mənfi təsir göstərən avtomatlaşdırma və mexanikləşdirmənin zəif olması ilə izah edirlər.

Həyatımızın müxtəlif sahələrində yüksək keyfiyyət əmsalı ilə seçilən avtomatlaşdırma və mexanikləşdirmənin həyata keçirilməsi mədəniyyət sahəsinə, o cümlədən kitabxanaçılıq sahəsinə də öz müsbət təsirini göstərməli idi. Lakin başqa səbəblər də var idi ki, bu da həmin sahədə çalışmaq istəyən mütəxəssislərin az olması və yaxud ixtisasa, peşəyə dərinəndən bağlı olmamaları idi. Bu da peşə nüfuzunun aşağı düşməsinə təsir edən amillərdəndir. Məlumdur ki, kitabxanaçı peşəsinin nüfuzu bu sahədə çalışanların şəxsi keyfiyyətləri ilə də ölçülür. Qeyd etmək lazımdır ki, İ.V.Höte, İ.A.Krılov, V.V.Stasov, N.V.Lovoçevski, İ.Kant kimi alim və yazıçılar kitabxanaçı peşəsinə xüsusi dəyər vermiş və müəyyən müddət kitabxanalarda çalışmışlar. Bir məsələni xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, hazırda kitabxanalarda işləyənlərin əksəriyyəti qadınlardır. Bu da cəmiyyətdə qadın əməyinə, qadın əməyinin artmasına təsir göstərən amillərdən biridir.

Aparılan tədqiqatlar onu deməyə əsas verir ki, kitabxanaçı peşəsi cəmiyyətdə böyük nüfuzu olmayan peşələrdən sayılır. Dövlət tərəfindən həyata keçirilən sosial, mədəni, siyasi tədbirlər vətəndaşlar arasında bu peşənin sosial əhəmiyyətini daha da dərinləndirən tələp etməli və maraqlandırmalıdır.

Kitabxanaçılıq fəaliyyəti digər fəaliyyət sahələri kimi yüksək hazırlıq və bacarıq tələb etdiyindən, ali təhsil müəssisələrində bu sahə mütəxəssislərinin hazırlanmasında yeni yardımçı ixtisas biliklərinin tədrisi məqsədə uyğun hesab edilir. Kitabxanaya işçi kimi digər sahələrin mütəxəssislərini qəbul etmək olar, lakin onlar peşəkar kitabxanaçı kadr qədər əməkhaqqı almamalıdır. Çünki peşəkar əməkhaqqı yalnız sahə mütəxəssislərinə aid edilməlidir. Əksər kitabxana əməkdaşları qeyri-peşəkarlardır. Azərbaycan kitabxanalarının əksəriyyətində də qeyri-peşəkar kadrlar çalışır.

Əlbəttə, kitabxanaçı əməyinin, kitabxanaçı mədəniyyətinin peşəkarlığına təsir göstərən mənfi amillər də mövcuddur. Buraya kitabxana işinin təşkili, peşəkar fəaliyyət, yaradılmış və təşkil edilmiş əmək şəraiti aid oluna bilər. Kitabxanaçılar bir şeyə dərinəndən inanırlar ki, bu sahənin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi (müasir kommunikasiya texnologiyaları, internet, elektron kataloq, verilənlər bazası və s.) bu peşənin nüfuzunun artmasına səbəb olacaqdır. Təbii ki, pis təchiz olunmuş, maliyyə qaynaqları olmayan kitabxanalar və mədəniyyət ocaqları müasir dövrlə müqayisədə arxaik görünür və onlar informasiya axtarışı funksiyasının öhdəsindən uğurla gələ bilməzlər. Cəmiyyətin informasiya geriliyində təkə kitabxanalar günahkar deyil. Kitabxanalar özləri də informasiya geriliyindən əziyyət çəkirlər. Mədəni əmək fəaliyyəti onu tələb edir ki, kitabxanaçı oxucu ilə bilavasitə əlaqəyə girsin. Azərbaycan kitabxanaçısı öz oxucusunu "sakit, dinməz halda kitab verilişi" funksiyasını yerinə yetirir. Lakin İsveçrə, Almaniya, ABŞ mədəni əlaqələrdə müqayisə olunmaz dərəcədə yüksəkdə dayanır. Adıçəkilən bu ölkələrdə kitabxanaçılar öz kitabxanalarının oxucular üçün yararlı olmasına çalışırlar, nəinki "sakit, dinməz halda ki-

tab verilişi" funksiyasını yerinə yetirməyə. "Peşəkar dinməzlik" (heç nə demək) ona gətirib çıxarır ki, kitabxanaçı yalnız informasiyanın və biliyin daşıyıcısı yox, qoruyucusu kimi cəmiyyətdə qəbul edilir və bu peşənin əsas prioritet istiqamətlərindən olan informativlik ikinci pilləyə düşür.

Bəs kitabxanaçı peşəsinin nüfuzunu necə yüksəltmək lazımdır? Bəziləri bu problemin həlli yolunu kitabxanaçıların əməkhaqqılarının artırılmasında görür. Heç şübhəsiz ki, əməkhaqqı bütün sahələrdə olduğu kimi, kitabxanaçı əməyinin qiymətləndirilmə meyarıdır. Lakin əməkhaqqıların artırılması bütün kitabxanaçı problemlərini və peşədə olan ziddiyyətləri aradan qaldırmır. Ən böyük amillərdən biri o hesab olunur ki, peşəkar kitabxanaçı anlamı dəyişməlidir. Xüsusi, mənəvi ab-havanı yeniləmək, XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində formalaşan kitabxanaçı fikrindən kənara çıxmaq lazımdır. Bugünkü kitabxanaçılar cəmiyyətdə lazımi dərəcədə diqqət və sayğı görmədiklərindən məyus olurlar. Onların əmək fəaliyyətinin lazımi dərəcədə qiymətləndirilməsi kitabxanaçıların peşəkar əmək fəaliyyətinə öz təsirini göstərir. Bu problemi aradan qaldırmaq heç də əməkhaqqıların artırılması ilə bağlı deyil. Digər tərəfdən, onların əksəriyyəti öz peşələrinə sadiqlik nümunəsi göstərmirlər. Lazımi ixtisas ədəbiyyatını oxumurlar, öz peşəkar fəaliyyətlərini təhlil etmirlər. Hətta övladlarının onların yolu ilə gedib kitabxanaçı olmasını belə arzulamırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızın ali təhsil müəssisələrində ixtisas seçimi aparən abituriyentlərin tam əksəriyyəti bu peşəni onun tam mahiyyətini dərk etmədən seçirlər. Bu fikir də gələcəkdə peşəkar kadrların yetişdirilməsini sual altına qoyur.

Yüksəkstajlı kitabxanaçılar hesab edirlər ki, bu vəziyyəti kökündən dəyişmək məhz onların özü ilə bağlıdır. Məhz kitabxanaçı öz peşəsini cəmiyyətə sevdirməli, onun mahiyyətinin cəmiyyətin bütün sferaları tərəfindən dərk edilməsinə nail olmalı, gənc, peşəkar kadrlara örnək olmalıdırlar. Bu fikirlərin ən öndə olması üçün kitabxanaçı peşəsinə dövlət qayğısının olması vacibdir. Təsədüfi deyil ki, dünyanın fəvqəltəbii dövlətlərindən sayılan ABŞ-da kitabxanaçı peşəsinə yiyələnmək üçün mütləq ali təhsilin olması vacibdir.

Bugünkü kitabxanaçı necədir? Müasir şəraitdə o, özünü necə aparmalıdır?

Şübhəsiz ki, kitabxanalarda kollektivin əsas hissəsi hesab edir ki, pul qazanmaq üçün işləmək lazımdır. Prestij, nüfuz isə günbəgün özünü cəmiyyətə lazım olan şəxs kimi təqdim etmək üçündür.

Bütün kitabxanaların ən böyük çatışmayan cəhəti ondan ibarətdir ki, kitabxana əməkdaşları kitabxanaya gələn oxucularla əlaqəni ictimaiyyətlə əlaqə kimi qəbul edir və bu dar çərçivə ilə razılaşırlar. Həyata keçirilən işin effektivlik dərəcəsi o zaman ictimailəşir ki, bu fəaliyyət təkcə kitabxana oxucuları tərəfindən deyil, bütün ictimaiyyət tərəfindən qəbul olunur. Bu effektivlik əmsalının artmasında da məhz kitabxanaçının böyük əməyi olmalıdır.

70 ildən artıq kitabxana və kitabxanaçı əməyi dövlət tərəfindən aktiv surətdə maliyyələşmişdir. Hazırda bu tendensiya yenə də davam edir, lakin əksər kitabxanalara bazar iqtisadiyyatı dövründə fəaliyyət göstərmək üçün maliyyə

müstəqilliyi verilmişdir. Bu maliyyə müstəqilliyi də kitabxanaçıların əmək fəaliyyətinin düzgün qiymətləndirilməsinə yönəldilməlidir. Bu günün kitabxanaçısı oxucusu ilə eyni hüquqda olmaq, onun üzərində informasiya hakimiyyətini qoruyub saxlamağa çalışır. Kitabxanaçıların belə fəaliyyəti də professionaqlığa mənfi təsir göstərən amillərdəndir.

Göründüyü kimi, müəyyən dövrlər üçün müqəddəs hesab edilən kitabxanaçılıq peşəsinə müasir dövrdə xeyli irad tutmaq olar. Bu iradlar bu sahənin düşüncəyə böhranla əlaqədardır.

Bəs bu böhrandan çıxış yolu nədədir? Hər bir kitabxanaya iqtisadi, sosial, mədəni sferada öz fikirlərini diqqət etmək üçün bir konsepsiya lazımdır. Bunun üçün kitabxanaların cəmiyyətdə nəzəri və praktik cəhətdən fəaliyyət sferalarını və nəzər nöqtəsini müəyyənləşdirmək lazımdır. Belə ki, kitabxanalar dinamik, çevik, fasiləsiz, qarşılıq gözləmədən fəaliyyət göstərən sosial qurumlar olmalıdır. Kitabxanaçılıq peşəsi heç də göründüyü və tələq olunduğu kimi deyil. Kitabxanaçı – bu o peşədir ki, xüsusi kitabxanaçılıq təhsili vardır, kitabxana fondlarının təşkili və xidmət işi ilə məşğuldur. Kitabxanaçı informasiya ilə tələbatçı arasında ən böyük əlaqədir.

Müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə kitabxanaçının fəaliyyət dairəsi təkcə kitabxana ilə məhdudlaşmalıdır. Bütün bu deyilənləri nəzərə alsaq, müasir kitabxanaçılığa verilən tələbləri aşağıdakı kimi qruplaşdırma bilərik:

- İnformasiya aləminə çıxışı təmin etmək;
- Yüksək kitabxana mədəniyyətinin olması;
- İnformasiya biliklərinə yiyələnmək bacarığı;
- Oxucularla yüksək əlaqə qabiliyyəti;
- Yüksək intellektual səviyyə.

Lakin bir məsləhət qeyd etmək lazımdır ki, müasir kitabxanaçılığa informasiya axtarışını həyata keçirmək üçün ənənəvi məlumat-axtarış sistemləri ilə yanaşı, müasir informasiya-axtarış sistemlərini də bilməsi vacibdir.

Kitabxana insan cəmiyyəti üçün vacib elementdir. Bu elementin düzgün həyata keçirilməsi yenə də insan faktoru ilə (kitabxanaçı) əlaqədardır. Kitabxanaçı oxucuya təkcə maraqlı mövzuda kitabı məsləhət görməməlidir, o, həmçinin, bu ədəbiyyatın mütaliəsindən irəli gələn məsələləri öz oxucusu ilə müzakirə etmək bacarığında olmalıdır. Kitabxanaçılıq peşəsi ona görə maraqlı və diqqəti cəlb edən peşədir ki, kitabxanaçı hər sorğu xidmətini həyata keçirdikdə özü də müəyyən informasiya əldə etmiş olur. "Dostuna qulluq elə, özü də formalaşarsan". Yüksək pedaqoji qabiliyyət, peşəkar bibliograf savadlı kitabxanaçıların cəmiyyət üçün yararlı mütəxəssis olmasına təsir göstərən amillərdəndir.

Bu gün oxucularla iş kitabxanaçı peşəsinə kommunikativlik, emosionallıq, dərkətmə və dinləmə qabiliyyəti, danışıqda lazımi ton kimi bacarıqları tələq edir.

Kitabxanaçıların fəaliyyətinin tarixi təcrübəsini araşdırarkən məlum olur ki, oxuculara xidmət etikasi kitabxanaçıların, eləcə də kitabxanaşünasların həmişə ciddi əhəmiyyət verdiyi bir məsələ olmuşdur.

Bu günün kitabxanaçısının qarşısında oxuculara xidmət etikasının mü-
hüm tələblərinə əməl etmək kim bir vəzifə durur. Oxucunun mənəvi tələbat-
ının tam dolğun, rahat və etik normalar çər-çivəsində ödənilməsi kitabxanaçı-
nın böyük məharəti, pedaqoji ustalığı kimi qiymətləndirilməlidir. Məhz bu cə-
hətdən öz fəaliyyətində etik normalara ciddi əməl edən kitabxanaçı əməyi yük-
sək hörmətə və qiymətə layiq görülür.

Kitabxanaçı əməyinin intellektual məzmunu, xeyirxahlıq xarakteri pro-
fessor A.Xələfovun fikirlərində də öz əksini tapmışdır. O, yazır: "Kitabxanaçı
elə əsaslı keyfiyyətlərə malik olmalıdır ki, kitabxananın başqa elementləri ilə
mürəkkəb, qarşılıqlı köməyi sayəsində oxucu ilə dinamik canlı əlaqələr yarat-
sın, kitabxananın fasiləsiz fəaliyyət göstərməsini təmin etsin. Professional bi-
lik və bacarıqları vahid formada formalaşdırın və kitabxanaçılıq sənətinin di-
ferensasiya prinsipini özündə ehtiva edən peşyə çevrilməlidir" [7, 16].

Beləliklə, kitabxanaçı yüksək təhsilli insandır. Bu insanda oxucu psixolo-
giyasına rəhbərlik etmək qabiliyyəti, pedaqoji peşəkarlıq, çəşidlərdən düzgün is-
tifadə, texniki avadanlıqlarla davranış bacarığı (informasiya ilə əlaqəli olan tex-
niki avadanlıqlar), təşkilatçılıq və təbliğatçılıq qabiliyyətləri birləşməlidir. Ki-
tabxanaçı ətrafda baş verən hadisələrə laqeyd qalmamalı, aqressiv və özünəqa-
pallı olmamalıdır. Kitabxana prosesində bir fikir xüsusilə təlqin olunur ki, kitab-
xanaçının oxucuya və ictimaiyyətə olan münasibətini bir-birini tamamlamalıdır.

Bir amerikalı filoloq Fransanın kitabxanalarında və arxivlərində apardığı
irimiqiyaslı tədqiqatlar nəticəsində belə bir qənaətə gəlmişdir ki, kitabxanada
aşağı xidmət, pis təminat fondun tərtibatı və təminatı ilə əlaqədar deyil, xidmət
personalının düzgün qurulmamasındadır. Doğrudan da milyonlarla kitab fondu
olan kitabxanalarda kitabxanaçı xidməti göstərilməsə, informativlik əmsal
aşağı olar.

1939-cu ildən etibarən ABŞ Kitabxanaçılıq Assosiasiyası sistematik ola-
raq kitabxanaçılıq etikasına dair müxtəlif kodekslər qəbul etmişdir. 1981-ci il-
də qəbul olunmuş etik kodeksdə bir neçə prinsip önə çəkilmişdir:

- Kitabxanaçılara kadrlara yüksək səviyyəli fəaliyyət şəraiti yaratmaq;
- Kitabxana materiallarına yönələn senzura qarşı mübarizə aparmaq;
- Bəzi istifadəçilərin əldə etdiyi informasiyaların məxfiliyini qoruyub

saxlamaq.

Məlum olduğu kimi, uzun illər Rusiya kitabxanalarında tətbiq edilən etik
kodekslər Azərbaycan kitabxanalarında da eynilə tətbiq olunmuşdur. Rusiya
və Azərbaycan kitabxana mütəxəssislərinə Hindistan kitabxanaşünas alimi
S.Ranqanatanın "5 qanun" etik kodeksi daha yaxın idi.

Beləliklə, maddi-texniki bazanın yüksək olması, fəaliyyət şəraitinin əl-
verişli olması, kitabxanaçı kadrların üzərilərinə düşən məsuliyyəti dərindən
dərk etmələri və nəhayət, bu peşənin cəmiyyət üçün yararlı olduğunu mənim-
səmək kitabxanaçılıq peşəsinə verilən ən mühüm tələblərdən biridir.

Qloballaşan informasiya dövründə cəmiyyət üçün ixtisaslı kadr hazırla-
maq günün vacib tələblərindən biridir. Hazırda dünya təhsil təcrübəsinə əsas-

lanmaqla hazırlanan kitabxanaçı kadrlar kitabxana və informasiya işinin spesi-
fik xüsusiyyətlərini özündə birləşdirməlidir. Dünyanın müxtəlif ölkələrinin ali
məktəblərində hazırlanan kitabxanaçı kadrlar kəmiyyət və keyfiyyət etibarilə
bir-birindən köklü surətdə fərqlənsə də, bu kadrları birləşdirən bir əsas xüsu-
siyyət vardır. Bu da bu kadrlara tədris olunan ixtisas fənn blokunun yaxınlığı-
dır. Təbii ki, bu kadrların hazırlanmasında istifadə olunan tədris planları bir-
birindən fərqlənir. Lakin bütün tədris planlarının bir əsas qayəsi vardır: o da
yüksək ixtisaslı peşəkar kadr hazırlamaqdır.

Azərbaycan Respublikasında kitabxanaçılıq təhsili ali kitabxanaçı kurs-
larında, orta ixtisas təhsilli məktəblərdə yaranıb formalaşsa da, yüksək ixtisaslı
kitabxanaçı kadr hazırlığı ali təhsil müəssisəsi olan BDU-nun Kitabxanaçılıq-
informasiya fakültəsinin üzərinə düşür. Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsilinin
formalaşmasında xüsusi xidmətləri olan prof. A.Xələfovun dediyi kimi, "yük-
sək ixtisaslı kadrların hazırlanması tədris prosesinin planlı, ardıcıl və
məqsədyönlü təşkilindən ibarətdir. Bu iş isə bilavasitə kadr hazırlığının strate-
giyası hesab edilən tədris planlarının dövrün tələblərinə, elmi tərəqqinin səviyyə-
sinə, elmi proqnozlar əsasında bu və ya digər elmi inkişaf perspektivlərinə,
ixtisasın, sənətin gələcəyinə əsaslanaraq tərtib edilmişdir" [4, 18].

Bu fikri bir qədər də inkişaf etdirərək əlavə etmək istərdik ki, kitabxana-
çılıq təhsili üzrə tədris planları və proqramları eyni zamanda müasir dövrdə
dünya informasiya məkanında getdikcə mürəkkəbləşən kitabxana-informasiya
proseslərini nəzərə alan, müasir texnologiya zəminində həyata keçirilən kitab-
xana proseslərini, kitabxana xidmətindəki demokratik prinsipləri, cəmiyyətdə
kitabxana işinin idarə olunmasının elmi, iqtisadi, sosioloji, hüquqi və s. məsə-
lələrini əks etdirən sənədlər olmalıdır. Kitabxanaçılıq təhsili üzrə tədris planla-
rı və proqramları gündəlik kitabxana təcrübəsi ilə ayaqlaşan, gələcək mütəxə-
ssislərə öz ixtisası üzrə informasiya əsrinə uyğun peşə biliklərini aşılamaq üçün
geniş imkanlar açan vasitə olmalıdır. Bütün bunlar tədris planları və proqram-
larının tərtibi prosesinə geniş oxucu kütlələrinə, informasiya istehlakçılarına
kitabxana xidməti işində zəngin təcrübəyə və mütərəqqi ənənələrə malik olan
metodik mərkəzlərin cəlb olunmasını tələb edir.

Prof. A.Xələfov qeyd edirdi ki, müasir şəraitdə kitabxanaçı kadr hazırlığı
iki mühüm prinsip əsasında aparılmalıdır:

1. Professional bilik və bacarıqların vahid formalaşmasını nəzərdə tutan
kitabxanaçılıq sənətinin bütövlüydü;

2. Kitabxanaçılıq sənətinin differensiasiyası: bunun da əsasında kitabxa-
naçıların ixtisaslaşması durmalıdır [6, 16].

Kitabxanaçılıq fakültəsi mövcud olduğu vaxtdan (hələ şöbə olarkən) So-
vet kitabxanaçılıq təhsilinə əsaslanmış və SSRİ Təhsil Nazirliyi tərəfindən ha-
zırlanmış tədris planına uyğun fəaliyyət göstərmişdir. 1987-ci ilədək kitabxa-
naçı kadr hazırlığını həyata keçirmək üçün 5 tədris planı işlənib hazırlanmış-
dır. İndi isə bu tədris planlarının müqayisəli təhlilini verək.

Məlum olduğu kimi, Kitabxanaçılıq şöbəsi Filologiya fakültəsinin nəzdində yaradıldığından, ilk illərdə bu şöbənin tələbələrinin sayı az olmuş və əksər dərslər Filologiya fakültəsinin tələbələri ilə birgə keçirilmişdir. Bu zaman da filoloji fənlər bloku üstünlük təşkil etmişdir. Bu tendensiya Şərqsünaslıq fakültəsində də davam etmişdir. Buna görə də BDU-nun Filologiya fakültəsinin Kitabxanaçılıq şöbəsi üçün hazırlanan tədris planı respublikamızda kitabxanaşünas-bibliograf ixtisası üzrə ilk tədris planı olmuşdur.

Filologiya fakültəsi üçün hazırlanmış bu tədris planının 70-80 faizini filoloji elmlər təşkil edirdi. Zaman keçdikcə bu sahə üzrə mütəxəssis kadrların yetişməsi, xüsusilə də Rusiyada hazırlanan tədris planları ilə yaxından tanışlıq bu tədris planına dəyişiklik edilməsinə, ixtisas fənlərinin artırılmasına səbəb oldu və artıq 1955-ci ildə yeni tədris planı təsdiq olundu. 1955-ci ildə SSRİ Təhsil Nazirliyi artıq bir neçə universitetdə kitabxanaçılıq şöbələrinin yaradılmasını nəzərə alaraq, yeni tədris planı hazırladı. Bu addımı atmağa ona görə zəmin yaranmışdı ki, artıq Kitabxanaçılıq şöbəsinin yetərinə məzunu var idi və bu da onu deməyə imkan yaradır ki, bu peşə Filologiya fakültəsinin bir sahəsi deyil, müstəqil fəaliyyət dairəsinə malikdir. Bu, özünəməxsus, spesifik xüsusiyyətləri olan bir sahədir. Bu tendensiya yavaş-yavaş inkişaf etməli, tədris planında olan ixtisas fənlərinin xüsusi çəkisi artmalı idi və gələcəkdə (1962) bu şöbənin müstəqil fakültəyə çevrilməsində şöbədə dərs deyən müəllimlərin fədakar əməyini qeyd etmək lazımdır. İxtisas ədəbiyyatının meydana çıxması, ixtisaslı kadrların formalaşması müstəqil fakültənin yaranması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən faktorlardan biri idi. Artıq növbəti tədris planlarında ixtisas fənlərinin xüsusi çəkisi digər fənlərlə müqayisədə xeyli artdı.

1955-ci ildə qəbul edilmiş tədris planı universallığı, hərtərəfliliyi, ixtisas fənlərinin geniş əhatə edilməsi və kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaşünaslıq fənlərinin xüsusi çəkisinin çox olması ilə diqqəti cəlb edirdi. Bu nailiyyət böyük bir təkamül prosesinin nəticəsi idi. Bu plan kitabxanalar üçün hərtərəfli biliyə və təşkilatçılıq bacarığına malik olan kadrların hazırlanmasını nəzərdə tuturdu. Bu planın qəbulu adi bir embrion vəziyyətdən böyük bir orqanizmə qədar keçilən tarixi yolun nəticəsi idi.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı

1. Azərbaycan təhsili XXI əsrin astanasında: Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin sifarişi ilə çap olunmuşdur / Tərt. İd: R.Ağamalyev, red.: Ə.Quliyev; Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Bakı: Çarşıoğlu, 1998, 32 s.
2. Aslan K., Qurbanov A. Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsi – 65 // Kitabxanaşünaslıq və informasiya, 2012, №3 (9), s.12-34.
3. Xələfov A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi: Dərslük (3 hissədə. H.1.). B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2004, 326s.
4. Xələfov A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi: Dərslük (3 hissədə. H.2.). B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2007, 552 s.

5. Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük (3 hissədə. H.1: Kitabxanaşünaslığın nəzəri əsasları; H.2: Kitabxana işi haqqında təlim). B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2001, 400 s.

6. Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük (3 hissədə. H.3: Kitabxana işi haqqında təlim). B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2003, 314 s.

7. Xələfov A. XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin əsas inkişaf istiqamətləri (mülahizələr, təkliflər və proqnozlar). B., 2006, 106 s.

8. İsmayilov X. Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918-2000): Monoqrafiya. B., 2000, 440 s.

9. İsmayilov X. Kitabxana menecmentinin əsasları: dərs vəsaiti. Bakı, 2005, 199 s.

10. İsmayilov X. Kitabxana informasiya texnologiyaları. Bakı: Nurlar, 2009, 311 s.

11. Rzayev S. Kitabxana xidməti. Dərslük. Bakı: "Bakı Universiteti" Nəşriyyatı, 2009. – 337 s.

12. Verdilyeva X.T. Pedaqoji elmlərin bibliografik informasiya təminatında bibliografik vəsaitlərin rolu // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: Elmi-nəzəri və təcrübə jurnalı, 2000, №2, s.124-131.